

## Günümüz Seramik Sanatında Küresel Göç Sürecinin İncelenmesi

Öğr. Gör. Seda Dilay

Makale Geliş Tarihi: 10.04.2021  
Yayına Kabul Tarihi: 19.10.2021

### Özet

İnsanoğlu temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla ilk çağlardan itibaren en uygun yaşama ortamını arama çabası içerisinde olmuştur. Bu arayış sonucu meydana gelen yer değiştirme ya da hareketlilik olgusu, toplumsal bir konu özelliği göstererek her dönemde disiplinler arası bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra sanatsal üretimleri toplumsal duyarlılık çerçevesinde ele alan sanatçılar, ulusal ve uluslararası düzeyde öneme sahip olan göç konusunu, farkındalık uyandıracak düzeyde çeşitli plastik malzemelerle eserlerine yansıtmaktadırlar. Bu plastik malzemeler arasında seramiğin, kimyasal ve fiziksel özellikleri açısından, bu makalede göç teması seramik malzeme ile ifade edilmiştir. Göç; başlangıcı, süreci ve sonucu açısından değerlendirildiğinde günümüz seramik sanatı ile küresel bir ifade gücü kazanmaktadır.

Bu çalışmada, günümüzde küresel bir süreç olan göç kavramının, seramik malzeme ile ele alınışı, sanat eserlerine yansımaları ve eserlerin yarattığı algı ele alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Plastik Sanatlar, Seramik, Göç, Hareketlilik

### EXAMINING THE GLOBAL MIGRATION PROCESS IN CONTEMPORARY CERAMIC ART

#### Abstract

Mankind has been in an effort to find the most suitable living environment since ancient times in order to meet its basic needs. The phenomenon of displacement or mobility, which occurred as a result of this search, has been evaluated with an interdisciplinary approach in every period, showing the characteristics of a social issue. In addition, the artists, who deal with artistic productions within the framework of social sensitivity, reflect the issue of migration, which has national and international importance, to their works with various plastic materials at a level that will raise awareness. In terms of the chemical and physical properties of ceramic among these plastic materials, the theme of migration is expressed with ceramic material in this article. Migration; When evaluated in terms of its beginning, process and result, it gains a global expressive power with today's ceramic art. In this study, the concept of migration, which is a global process today, is handled with ceramic materials, its reflections on works of art and the perception created by the works are discussed.

**Keywords:** Plastic Arts, Ceramics, Immigration, Mobility.

## Giriş

Göç, belirsizliklerle oluşan, oluşurken de doğrudan ve dolaylı birçok sorunu beraberinde getiren sosyolojik bir olgudur. Genellikle, ekonomik, kültürel, politik ve dini nedenlerin yanında (Girgin, 2017: 56), bölgesel çatışmalar ile çevresel etmenlerden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Aslında engellenmesi pek mümkün olmayan, ancak sonucunda oluşan sorunların azaltılması bazı etkenlerin kontrolü ile mümkün olan göç, farklı disiplinlerde çalışmalar yapılan ve sosyolojik önemi vurgulanan bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçün, nedenlerinin araştırmaksızın kesin olarak tanımlanabilmesi ve karakterize edilebilmesinin, en iyi araştırma şartlarında bile olanaksız olduğu söylenebilir. Çünkü göç koşullarının neden-sonuç ilişkisini toplumsal bazda değerlendirmek için, pek çok açıdan ele almak gerekmektedir.

Göç konusunda farklı disiplinlerde yapılan araştırmalar, sistematik bir biçimde göçe neden olan şiddet, savaşlar, ekonomik koşullar gibi faktörler arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışıyor olsa da, göçlerin engellenmesinde herhangi bir katkı sağlayamamıştır. Göç ile başkalaşan kültürel, sosyolojik ve toplumsal değerler, çoğu zaman hayallerin ve umutların da kaybolması anlamına gelmektedir. Bu değişim sonucunda sahip olunan değerler, yerleştikleri yeni mekânlarda yok olup gitmektedir.

Daha iyi bir yaşam ve gelecek için ölümü ya da küresel riskleri bile göz ardı eden göçebeler, bu hareketliliği giderek artan bir hızla sürdürmektedirler. Bununla ilgili olarak, Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 Dünya Göç Raporu verilerine göre, uluslararası göçmen sayısı 272 milyona yükselerek, dünya nüfusunun % 3,5'ine ulaşmıştır. Aynı raporda, Covid-19 salgınına rağmen, 2020 yılında Avrupa'ya ulaşmaya çalışan 2000'den fazla göçmen, göç esnasında denizlerde hayatlarını kaybetmişlerdir (IOM, 2021).

Göç, tarihi çağlar boyunca çeşitli nedenlerle bireysel veya toplumsal olarak gerçekleşen ve bir süreci ifade eden yer değiştirme hareketliliğidir. Günümüzde yapılan araştırmalarda göçün, yer değiştirme kavramı olarak da adlandırıldığı görülmektedir (Tilbe, 2015: 458-466). Göçler, her ne kadar, zorunlu göçler (sürgün) ve gönüllü göçler şeklinde iki ana kategoride ele alınsa da (Mardini, 2018), tüm göçler daha uygun yaşam koşullarına sahip olabilmek amacıyla gerçekleşmektedir. Her durumda göç kavramının altında zorunlu bir mekân değişikliği yatmakta, dolayısıyla yaşanan yeri terk etme anlamına gelmektedir. Göç eylemine sebep olan durumlar, göç ettirmeyi zorlayan sebeplerdir. Göç içinde yaşanan, alışkanlık haline gelen

yerleşim yerini terk etmektir. Daha da önemlisi, köklerinden, dilinden, kültüründen vazgeçmektir (Atan, 2019). Sebebi veya süreci ne olursa olsun, göç eden birey, bulunduğu yeni yerde genellikle "öteki" olarak varlığını sürdürmektedir (Çalışkan, 2018).

Son zamanlarda sanat alanında yaygın olarak adından söz ettiren göç olgusu, yeni ifade araçlarında görülen farklı yaklaşımlar ve içerisinde barındırdığı kavramlar ile çağdaş sanat pratiklerinde sanatçıların çoğunlukla üzerinde durduğu temalar arasında yer almaktadır (Coşan, 2015). Çok önemli toplumbilimsel ve kültürel sonuçlar doğuran göçlerin, hızlanarak sürdüğü gözlemlenmektedir (Tilbe ve Bosnalı, 2017: 1-20). Göç, başta birey olmak üzere insana dair olan inanç, düşünce, kural ve yapıların değişim ve dönüşüm yaşamasına zemin hazırlamıştır (Ekici ve Tuncel, 2015: 9). Sosyal bir hareketlilik olarak değerlendirildiğinde, sosyolojik açıdan göçü ilgi odağı haline getiren şey, hareketliliktir. Hareketliliğe sebep olan tüm karmaşık faktörler bütünü de, göçle birlikte yaşanan bireysel ve toplumsal değişimlerdir (Göker, 2015: 34-40).

Küreselleşen dünyada, insan doğası gereği başka yerlere gitme, hareket etme ve başkalarıyla bir araya gelme gereksinimi duymaktadır. Göçler, farklı coğrafyaları ve tüm dünyayı etkilediği kadar, bireylerin yaşamlarını da şekillendirmektedir. Göç; başlangıcı, akışı ve sonucu açısından ele alındığında; pek çok kavramı, duyguyu ve algıyı da beraberinde getirmektedir. Sebepleri, içeriği veya sürecindeki değişimler, her göç olgusunu birbirinden farklı hale getirmektedir (Yılmaz, 2014: 1687). Bu farklılıklar çeşitli sonuçları ortaya koyarak, tüm alanlarda olduğu gibi sanatta da etkisini hissettirmektedir. Umutlarla dolu çıkılan bir yolda, karşılaşılan zorluklar ve belirsiz sonuçlar açısından çeşitli malzemelerle sanatsal bir ürüne dönüşebilmektedir.

Göç, küreselleşmiş bir dünyada kültürlerarası kimlikler ve sanat üretim sürecinin merkezinde yer almaktadır. Uluslararası dönüştürücü bir güç kaynağı olarak göç, dünya çapında sanatsal ve kurumsal uygulamaları yeniden şekillendirmektedir (Petersen, 2018: 3). Göçün niteliksel tanımlanmasına katkıda bulunmak adına uluslararası boyutta en kapsamlı ve ihtiyaca yönelik tutumlar sergilenmesinin önemli olduğu belirtilmektedir (Haas, Czarka, Fahaux, Mahendra, Natter, Vezzoli ve Varela, 2018: 5)

Göç kavramsal bir çerçevede, karmaşıklığın, birbirine bağlılığın ve değişkenliğin anlaşılmasını kolaylaştırmak için sosyal dönüşümün merkezi olarak ele alınmalıdır. Hızlı küresel değişim bağlamında göç süreçleri (Castels, 2008: 1565-1586). Ülkelerarası işgücünün değişen dinamiklerinin de kaynağı olurken, sanatçıların da odağı haline gelerek yeni bir ifade şekline dönüşmektedir. Göçle ilişkin sanatsal üretim aşamalarındaki

<sup>1</sup> Bknz: TDK [www.sozluk.gov.tr](http://www.sozluk.gov.tr)

kavramsal hareketlilik nedeniyle sanatçı da göçebedir. Göçü değerli kılan göçün taşıdığı anlamdır. Bilinmelidir ki “göç” ne kadar gerçek bir olguysa, beraberinde inanıştan-kültüre; üretimden tüketime ne varsa getirdikleri de bir o kadar doğal bir sonuçtur (Ataş, 2017: 972).

Yapılan araştırmalarda, göç kavramının neden-sonuç ilişkisinin plastik sanatlar boyutunda genel olarak ele alındığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada ise, göç süreci ile sanatsal üretim sürecindeki ortak noktaların bir arada ele alındığı seramik eserlerdeki yansımalarının, evrensel açıdan değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Geniş bir literatür taraması yapılarak, göçün seramik malzemeyle tarihsel, kültürel ve kavramsal ilişkisinin, başlangıç, süreç ve sonuç boyutunda örtüştüğü belirlenmiştir. Araştırılan konu, ulusal ve uluslararası bazı seramik sanatçıların eserlerinden örneklerle desteklenmiştir. Sanatçıların çalışmalarında, göçün en ilkel halini, doğal bir malzeme olan seramikle ve son derece modern bir dille ifade ettikleri gözlenmiştir. Seramik malzemenin güçlü yapısal özellikleri ve derin anlatım gücü, göç konusunu derinlemesine vurgulamakta olup, konu ile ilgili olarak evrensel bir farkındalık yarattığı düşünülmektedir. Günümüzde olduğu kadar, gelecekte de devam edeceği öngörüldüğünde, bilinç düzeyinin artırılması amacıyla, seramik malzemeyle üretilen göç konulu eserlerin, kalıcı bir sanatsal ifade aracı olacağı düşünülmektedir.

### Sanatsal Boyutta Göç Kavramı

İnsanlığın varoluşu itibaren sanat ve göç kavramlarının temelinde sosyal bir hareketlilik olmasının yanı sıra, ekonomiden kültüre kadar yaşamı her yönüyle derinden etkileyen bir değişimdir. Toplumsal şekillenmenin yön bulmasında etkili olan göç olgusunun doğrudan ya da dolaylı olarak sanat olgusu üzerinde etkisi olduğu söylenebilir (Ataş, 2017: 971). Sanatta göç, çeşitli disiplinlerdeki sanatçılar için önemi giderek artan bir mesele olarak ele alınmaktadır. Günümüzde milyonlarca insanın göç ediyor oluşu, dünya çapında kültürlerarası bağlantı ve iletişimin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Görsel 1).

Göç sonrasında ise, iki kültür değeri arasında kalan, ancak sonuçta her ikisi de olamayan karma bir insan-mekân türü meydana gelmektedir (Arslan, 2018: 16). Bu durumda zorunlu yer değişiklikleri, sadece kültürel anlamda değil, bireysel olarak da dönüşüme neden olmaktadır. Ayrıca hayattan beslenen göç; sosyolojik, kültürel, ekonomik ve politik birçok alana olumlu veya olumsuz etki ettiği gibi, sanat alanında da önemli bir yer tutmaktadır. Sanatçılar, hem kitlesel hem de bireysel düzeyde ele alınan göç olgusundan bazen doğrudan bazen de dolaylı yollarla etkilenmektedir.



Görsel 1. “Göç Rotası”

Göç ile ilgili olarak ele alınan konular çoğunlukla; göçün kimlik edinme, kimlik çatışmaları, yeni coğrafyada kendine yer bulabilme çabaları, ötekileşme, yersiz-yurtsuzlaşma, kültür, bellek ve aidiyet kaybı gibi olumsuz yansımalar içeren konulardır. Bu konular sanatçıların kendi sanat görüşleri ve üretme pratikleriyle farklı biçimlerde değerlendirilmektedir (Erol, 2020: 400). Bu tür çalışmalara çeşitli eserlerle katkı sağlayan sanatçılar bulunmaktadır. Bu sanatçılardan kendisi de göçmen bir kimliğe sahip olan Yu-Wen Wu, “Ayrılıklar / Aidiyetler” isimli projeyi hayata geçirmiştir. Yu-Wen Wu, 2020 yılında Kamusal Sanatın Toplumsal Yakınlığı başlıklı bir söyleşi gerçekleştirmiştir. Sanatçı göçü; büyük gruplar halinde, kıtlık, zulüm, savaş veya ekonomik gereklilik, bir yerden diğerine fiziksel hareket olarak tanımlamaktadır. Disiplinler arası bir yaklaşımla eserlerini üreten sanatçı, göçmen kimliğini çalışmalarına yansıtmaktadır. Göçü, uzun mesafelerde, gruplar halinde veya tek başlarına ve çoğunlukla zorluklar içinde yapılan yer değişiklikleri şeklinde ifade etmektedir.

Bazen bilinmeyen ve çoğu zaman tehlikeli yeni başlangıçlar için yerini, vatanını terk etmek zorunluluğu dile getiren ayrılıklar, aidiyetler, mülteci ve göçmen anlatısının sesini yükselten, süresiz bir projedir. Ayrılıklar, aidiyetler, heykel yerleştirmeleri, metin, fotoğraf, video ve performans dahil olmak üzere birden çok bileşenden oluşan kapsamlı bir sanat eseridir. Görsel 2’de yer alan Yu-Wen Wu’nun “Suspended” / “Askıya Alınmış” isimli eseri için, gerekli olan yüzlerce paket, mülteciler, göçmenler ve sanatçılar tarafından yapılmıştır. Bu gelişmiş güzel şekilli kumaş sarı demetler, geride kalan her şeyi temsil etmektedir. Ailelerini, eşyalarını göç sırasında

yanlarında taşıyabilseler bile, hayatta kalma ihtimali, umutlar, hayaller, geçmiş ve anılar geride kalanlar arasındadır. Dünyanın dört bir yanından toplanılan parlak ve renkli, bazıları yırtık ve eskimiş hikâyelerin bir parçası niteliğindeki eski ve yeni kumaşlar bu projeye malzeme olmuştur. Paketler bittiğinde, katılımcılardan kendi paketlerine bir hikâye veya mesaj yazmaları istenmiş, birçoğu da barış, umut ve nezaket arzularını taleplerini yazılarında belirtmişlerdir.



Görsel 2. Yu-Wen Wu "Asılmış" ve detayı, 35x30x30 cm. 2020

Sanat ortamında özellikle 20. yüzyılın son yarısından başlayarak görülen belirgin dönüşüm, kendi kendini temsil olanağı bulamamış kesimlerin kimlik sorununa dikkat çekerek ürettikleri yapıtların çeşitli sanatçılar tarafından dile getirilmesi sonucunda sesini duyurmaya başlamıştır (Antmen, 2014: 295).

Göç ile kültürlerarası dönüşümün etkisini, çağdaş sanat odaklarından; kimlik, aidiyet ve topluluk kavramlarının küreselleşmeyle değişimine getirdiği farklı bakış açıları araştırılmaktadır. Göç olgusuna bağlı olarak, kimlik, bellek, geçmiş, yaşam, ölüm, çok kültürlülük, cinsiyet gibi kavramları günümüz sanatçılarının yeni bakış açılarıyla yorumlanarak; bilgi, teknoloji ve yenilikçi süreçlerle güncellenmektedir (Uçar, 2014: 422).

Bu süreçler aynı zamanda sanatın estetiğini ve ifadesini de etkilemektedir. Sanatın göç yaklaşımı; olgusal, kavramsal ve tarihi anlamlarını ima eden

karmaşık bir işleyişe sahiptir (Öner, 2016: 42). Sanatta, çoğunlukla göçün sebepleri ve sonuçlarının bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri üzerinde durmasına rağmen, yaşanan sürecin ve aşılıma çalışılan zorlukların da etkileyici bir unsur olduğu bilinmelidir. Bundan dolayı, neden ve süreç-sonuç ilişkisinin genellikle bir arada sunulmasının gerekliliği de belirtilmelidir.

Duygu, düşünce ve hayal gücünün sürekli hareket halinde oluşu, sanatsal tasarım sürecinde, fikir üretme ve uygulamalarda da bir tür göç eğilimi şeklinde kendini göstermektedir (Ataş, 2017: 974). Göç ile artan hareketlilikte; sanat dünyası, sanatçıların tutumları, eserleri üzerindeki etkiler ve söylemin boyutu sorgulanmaktadır. Kavramsal, yapısal ve sanatsal değişiklikler, küresel sanat fikrinin önünü açarak, gelişimine hız kazandırmaktadır.

Ayrıca, günümüz sanatçıların ortaya koydukları eserleri geçmişle kıyasladığımızda kullanılan yeni malzeme ve teknik olanaklar da yenilikçi sanat üretimlerine katkı sağlamaktadır. Toplumsal, kültürel, öznel, hayata dair kavramların ve değerlerin yeniden sorgulandığı çağdaş sanat anlayışında, eserlerde, toplumsal meselelerin, siyaset, sınıf farklılıkları ve kimlik gibi konuların çarpıcı bir şekilde yorumlandığını ifade edilebilmektedir (Perry, 2014: 1-144).

Toplum-sanat ilişkisi, göçün sanatsal temsillerinde, özellikle de zorunlu göçün dışavurumsal yaklaşımında, önemli rol oynamaktadır. Bireysel olduğu kadar aynı zamanda da sosyal bir kimliğe sahip olan sanatçı, hem kendi yaşanmışlıklarından ve tarihsel kaynaklardan, hem de içsel duyarlılığından yola çıkarak göçü tüm yönleriyle ele almaktadır (Güngör, 2020: 1610).

Sanatçı göç olgusunu yansıtırken kullandığı seramik malzemeyi, onun duyuşsal ve fiziksel özelliklerini göz önünde tutarak seçmektedir. Malzemeye uyguladığı tekniklerle konuya yeni bir kimlik kazandırmaktadır. Sanatçılar güncel bir mesele olan göçe, seramik malzemeyle duyarlı kişisel yaklaşımlarla yeni anlamlar kazandırırken, özgün, estetik, çarpıcı eserler üreterek konuyu gündemde tutmaktadırlar.

### Küresel Olarak Seramik Sanatında Göç Süreci

Küreselleşme bir yandan dünyanın çoğu bölgesinde olumlu etkileri olan, (Friedman, 2000; Strange, 2003), diğer taraftan da, eşitsizlik düzenine yeni eşitsizliklerin eklendiği kaçınılmaz bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Hirst ve Thompson, 2003; Wallerstein, 2005). Kimi zaman birbirleriyle denk düşebilen, kimi zaman da ciddi farklılıkların gözlemlendiği ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal süreçler bütünü (Appadurai, 1996; Steger, 2003) olarak

da ele alınan küreselleşme ile birlikte, göç kavramı da değişime uğramıştır (Ün ve Poydak, 2017: 187-204).

Günümüzün en evrensel sorunlarından bir olarak görülen göç meselesinin son derece trajik süreci ve sonuçları, sanatın birçok alanında görülmektedir. Bireyler üzerindeki yıkıcı etkileri toplumsal yapıların kültürel boyutta yeniden şekillenmesine ortam hazırlamaktadır. Uluslararası düzeyde göç olgusu, dünyanın farklı coğrafyalarında bulunan toplumları yaşamlarını şekillendiren bir olgu olarak küresel göç sürecinin önemli bir unsuru haline gelmiştir (Castles ve Miller, 2008, 7).

Kültürel sınırlar ve geçişlerle birlikte göç, aynı zamanda pek çok çağdaş akıl yürütmenin bir meselesidir (Chambers, 2014: 43). Göç olgusunun, farklı kültürlerle sahip olan sanatçılar tarafından yorumlanış biçimi, göçün sanatsal dışavurumudur (Girgin, 2017: 54). Kullanılan malzemelerin özellikleri ile derin anlamlar kazanmakta olan göç olgusu, plastik sanatlar alanında yaygın bir vizyona sahiptir. Yüzyıllar boyunca süregelen göç konusu, sanatçı duyarlılığı ve etkin malzemelerle ifade edilmiştir. Özellikle göç kavramı kadar eski bir geçmişe sahip olan seramik malzeme, konuya derin bir bakış açısı kazandırmakta ve kalıcılığını sağlamaktadır. Uygarlıkların erken dönemlerinden itibaren hayata girmiş olan seramik; insanoğlunun günlük temel ihtiyaçlarını gidermek amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsanın var olduğu her yerde seramiğin izlerine rastlanması, kimi kaynaklarca onun tarihinin, insanlığın tarihiyle yaşit olarak kabul edilmesini sağlamıştır (Erman, 2019: 144). Seramik malzemenin günümüze kadar kesintisiz bir şekilde kullanılmış olması, günümüz seramik sanatındaki gelişimin temelini oluşturmaktadır.

Dünyanın çeşitli yerlerinde göç temasını çalışmalarına yansıtan seramik sanatçılarından bazıları göçü bireysel deneyimleriyle eserlerine yansıtırken, bazıları ise, konudan esinlenmektedir. Kimi zaman tekerlekli arabalarla çıkılan belirsiz yolculuklar, kimi zaman ise, bir teknedeki onlarca çaresiz insan, göçün gerçek yüzünü gözler önüne sermektedir. Kavramsal içeriği, hareketlilikle ivme kazanan göç süreçlerinin her biri ayrı ayrı hikâyelere konu olmaktadır. Seramik malzemenin fiziksel özellikleri konuyu somutlaştırmanın yanı sıra, dinamik bir yapıya dönüştürmektedir.

Seramik malzeme kullanılarak anlamlandırılan göç süreci, bazen çeşitli eserlere, bazen de özel mekânlara adını verebilmektedir. Avustralya'da bulunan Göç Müzesi'nde yazarlar, sanatçılar gibi birçok yaratıcı kişiler eserleriyle yer almaktadır. Koleksiyonda en çok ilgi gören çalışmalardan biri, "Tekne" isimli seramik çalışmadır. Tekne, çalışmalarında genellikle deniz görüntülerini kullanan Güney Avustralyalı seramik sanatçısı Gerry Wedd

tarafından üretilmiştir. Çalışma, soluk mavi tonlarda bir teknede gezinen pelerinli kadınların basit ama etkili tasarımıyla görsel ve estetik açıdan önem taşımaktadır (Ball, 2016). Teknenin içindeki dalgalı kafa kütesi, denizin dalgalarını yansıtmakta ve her biri ustaca çizilmiş bir yüze sahip minik figürlerden meydana gelmektedir. Gerry, bu eseri oluşturmak için İran'ın 'ay yüzlü' ya da "Mahury Kadınları" nı betimlemektedir. Eserinde seramik malzemenin ve mültecilerin Avustralya'da sığınma talebinde bulunmak için çocuklarını denize atmakla suçlandığı denizdeki çocuk olaylarından ilham almıştır (Görsel 3).

Gerry Wedd'in çalışmaları, yıkıcı bir protesto biçimi yaratmak için genellikle baskın mavi, beyaz 'söğüt deseni' ve bilinen imgeler gibi tanıdık temaları konu edinmektedir, Sanat eseri, ilk olarak 2012 yılında "Mülteciler ve Avustralya Göç Müzesi"nde sergilenmiştir. Daha sonra da müze koleksiyonuna kalıcı olarak bağışlanmıştır.



Görsel 3. Gerry Wedd, "Bayan Kayık" ve detay, 2008, sırlı seramik, kobalt bezeme.

Fotoğraf: Grant Hancock

British Columbia Üniversitesi Antropoloji Müzesi, Galleria West'te 2020 yılında düzenlenen "Ateşle Oynamak" isimli sergide, çeşitli plastik malzemelerin, kilin biçimsel ve kavramsal imkânları gözlemlenmiştir. "Olağanüstü Seramikler" alt başlığıyla, Antropoloji Müzesi'nden Carol Mayer'in küratörlüğünde yapılan sergide, çeşitli sanatçıların heykelleri ve enstalasyonları ile çok sayıda sanat akımı ve fikirler yer almaktadır. Sergide yer alan eserlerdeki temalar; sömürgecilikten insan göçüne, kültürel mezleklerden materyalizme, kentsel büyümeden çocukluk anılarına kadar uzanmaktadır. Zulüm, zorunlu göçler, şiddet ve zorla tehcir mağdurlarına duyarlı yaklaşımlar yer almaktadır. Irkçılık, göç ve kimlik meseleleri gibi çağdaş konularla ilgilenen "Ateşle Oynamak" isimli sergi, çoğunlukla sıra dışı

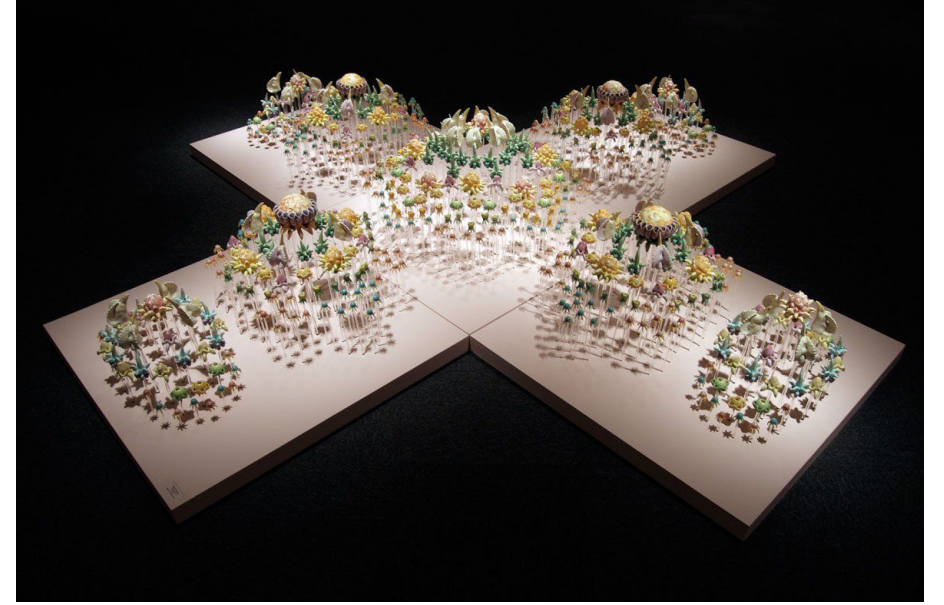
seramik eserlerin bulunduğu ve işlevsel olmayan seramik uygulamalara dikkat çekmektedir.

“Ateşle Oynamak” isimli sergide yer alan sanatçılardan Judy Chartrand, “Kendi Ülkene Geri Dön” isimli çalışmasında, Avrupa’da 17. ve 18. yüzyıllarda üretilmiş seramik ürün koleksiyonlarını kullanmıştır. Yerli imgelerle süslenmiş ticari tabak takımları, sahiplenmeyle ilgili sorunsalları dile getirmeyi amaçlamaktadır. 2019 yılında Rennie Müzesi’nde sergilenen, Görsel 4’de yer alan el yapımı, düşük sıcaklıkta pişirilmiş olan ve 12.6 x 33.2 cm ölçülerindeki kâse, üzerindeki yazı ile sosyal bir mesaj vermektedir



Görsel 4. Judy Chartrand, “Kendi Ülkene Geri Dön”, UBC Antropoloji Müzesi, 2016  
Rennie koleksiyonu; fotoğraf, Alina Ilyasova

Göç konulu sorgulamalar yapan diğer bir seramik sanatçısı Tayvan doğumlu Ying-Yueh Chuang, sosyal sorunları ve kültürel kimlikleri araştırmaktadır. Hem kültürel göçü, hem de sınıf eşitsizliğini incelemek için zarif bir şekilde işlenmiş seramik formlarını kullandığı söylenebilir. Chuang’ın “Cross Series # 3” isimli eseri, çeşitli bitkiler ve tohum kabuklarından yengeç pençelerine kadar doğada bulunan farklı formların aynı anda güzel ve rahatsız edici bir kombinasyondur (Görsel 5). Bu ilginç melezlik, sanatçının Tayvan’da yetişmesini ve Aşağı Anakara’ya yerleştiğinden beri batı fikirlerine ve inançlarına kademeli olarak uyum sağlamasını simgelemektedir. Ying-Yueh Chuang, Playing With Fire’da, küçük seramik “bitkilerden” oluşan bir bahçe olan Cross Series # 3’te göç ve eşitsizliği ele almıştır. Bu zengin ve fakir arasındaki eşitsizliklere, renkli baskılı kumaşlar ile emperyal porselen beyazlığı arasında tezatlıklar oluşturmaktadır. “Cross Series # 3” isimli eser, ışıltılı pastel renkler, melez bitkiler ile örüntülenmiş bir cenneti çağrıştırdığı ifade edilmektedir. Sanatçı çalışmalarında, zanaatkârlığı, malzemelere ve forma karşı mükemmel bir duyarlılıkla birleştirerek, daha adil bir dünya vizyonları yaratmayı amaçlamaktadır.



Görsel 5. Ying-Yueh Chuang, “Çapraz Serisi” 3, UBC Antropoloji Müzesi, 2019

Seramik sanatçısı Lydia Thompson, Güzel Sanatlar Lisans derecesini Ohio Eyalet Üniversitesi’nden ve Güzel Sanatlar Yüksek Lisans derecesini New York Seramik Koleji’nden Alfred Üniversitesi’nden almıştır.<sup>1</sup> Profesör Thompson, Nijerya’da geleneksel mimariyi araştırmak için Fulbright Hayes bursunu kazanmıştır. Evrensel boyutta sanatsal ve akademik düzeyde pek çok görevi bulunmakta olup, UNCC’de Sanat ve Sanat Tarihi Bölümü Başkanlığı’na yürütmektedir. Pek çok uluslararası seramik konseyi başkanlıkları da bulunan sanatçının çeşitli üniversitelerde seramik eğitim koordinatörlüğü de bulunmaktadır.<sup>2</sup> ( Hayata hiçbir şeyin kalıcı olmadığından yola çıkan sanatçı Thompson; çalışmalarında kendi göçünü konu aldığını belirtmektedir. Yaptığı araştırmalarda, çevredeki toplulukların kültürü ve sosyal uygulamaları etkileyen göç fikirlerini ve atalarına ait hatıraları ele aldığını öne sürmektedir. Sürekli hareketlilik yoluyla insan varoluşunun geçmişine ve bugününe gönderme yapan mekân ve mekânın incelemesini yaptığını belirtmektedir. Nesnelere, doğanın ve insanların gelişimde çeşitli yollar keşfetmek için yaptığı fiziksel indirgeme sürecini hatırlatmakta olduğunu dile getirmektedir. Fiziksel alan bazen görsel bir sessizlik yaratır, hayal gücünü, meta ve değer kavramlarını çağırıştırır ve çaresizlik kültürel uygulamalara ve geleneklere içsel bakış sağlamaktadır.

<sup>1</sup> (<https://coaa.uncc.edu/people/lydia-thompson>).

<sup>2</sup> <https://www.theclaystudio.org/exhibitions/the-clay-studio-national-2020>).

Çevresel gözlemleri neticesinde, yapılarıdaki fiziksel değişimlere dair yorumlamalarda bulunmaktadır. Geleneksel izler taşıyan çalışmalarının, sonraki nesillere aktarımını sürdürmeyi amaçlamaktadır. Thompson'a göre, sadece kullanım sırasında ortaya çıkabilecek anlatımlar yer aldığı eserlerde, ölçülerdeki değişim, mimari ve gücün fiziksel varlığı ile daha geniş bir ilişki sağlanmaktadır. Ayrıca, çalışmalarının, bir anlamda zamansız olduklarını ve periyodik olarak zamansal ve mekânsal bir döngüye devam ederek konulara genel bir bakış sunduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda yaptığı tüm yolculuklarda kullandığı zengin evrensel dilin çalışmalarına fayda sağladığını da ifade etmektedir.<sup>3</sup> Thompson, Amerika'nın güneyinde pamuk tarlalarının yakınında yaşarken başlattığı bir dizi heykel çalışması bulunduğunu belirtmektedir. İlk ilham kaynağının, göç teması ve onun kendi geçmişiyle olan bağlantıları olduğunu ifade eden sanatçı, ortaya çıkan heykellerini, sırlı seramik pamuk kozaları ile işlenmiş içi boş ve biyomorfik parçalar olduğunu söylemektedir. "Göç Sonrası Taşıyıcı Serisi" isimli eserinde, vagonları anımsatan kırmızı tekerlekli arabaların üzerinde duran tepsilerin üzerine yığılmış hayaletimsi beyaz iç organlar şeklinde kurgulanmıştır (Görsel 6). Bu heykeller kısmen, Thompson'ın faaliyetlerini karakterize eden kimliğe dair bir düşüncede odak noktasının değiştiğini göstermektedir. Sanatçı çalışmaları ile ilgili olarak;

Yaptığım geçmiş çalışma her zaman Batı Afrika mirasıyla ilgili oldu" diye açıklamaktadır. Ama biraz uzaklaşıp şu an bulunduğum yerin köklerine odaklanmam gerektiğini hissetmeye başladım, ABD'de, özellikle Güneyden Kuzeye göçü ve pamuk endüstrisinin nasıl geliştiğini demiryolu rayları ile birlikte düşündüm.<sup>4</sup>

Thompson'ın at arabası heykellerindeki pamuk kozalarının antropomorfik niteliği daha yeni çalışmalarında, nüfus hareketliliği teması ele alınmaktadır. Hasat edilmiş kozalar üzerindeki vurgusunu "Promises" isimli eserinde, çiçek açan pamuk tarlalarına büyük bir gönderme yapmaktadır (Görsel 7). Düzlemsel yapıları seramik heykel ve yerleştirmelerinin vazgeçilmezidir. Çalışmalardaki iki boyutlu formların hassaslığı, Thompson'ın pamuk kozalarının şeklini ve hacmini yakalayan, ancak doğal olarak hafifliklerini çok az yansıtan seramik pamuk yorumları önemli bir tamamlayıcıdır (Brown, 2009: 40-43).



Şekil 6 .Lydia Thompson, "Göç Sonrası Taşıyıcı Serisi", 2020 (Solda)

Şekil 7. Lydia Thompson, "Vaatler", 2009 (Sağda)

### Günümüz Türk Seramik Sanatında Göç

Tarihsel süreç boyunca insan hareketliliğinin, Afrika kıtasından başlayarak, dünyanın dört bir yanına dağıldığı geçiş yollarından biri olan ve birçok kültürü geçmişte olduğu kadar günümüzde de barındıran Anadolu toprakları, göç açısından önemli bir coğrafi konumdadır (Castels, 2008:1565-1586). Seramiğin 8000 yıllık tarihine damgasını vuran bereketli Anadolu toprakları, asırlar boyunca çok çeşitli uygarlıklara kapılarını açmış, topraklarında farklı kültürleri konuk etmiş ve insanlık tarihinin en önemli dönüşümlerine tanık olmuştur (Erman, 2012: 20). Anadolu coğrafyası, hem seramik malzemeye kolay ulaşılabilirliğiyle, hem de göç güzergâhı olması nedeniyle elverişlidir.

Göç aldığı ölçüde, göç veren Anadolu toprakları, yüzlerce yıl boyunca her alanda olduğu gibi, sanatsal açıdan da bu akıştan etkilenmiştir. Ayrıca, malzeme odaklı incelendiğinde Anadolu coğrafyasının, derin ve köklü bir tarihsel birikime sahip olduğu seramik, pratik açıdan da kesintisiz bir gelişim göstermiştir. Anadolu kültüründe ve Türk tarihinde göç olgusunun, tüm zamanlarda çeşitli yönlerde yaşandığı ve toplumsal dinamikleri derinden etkilediği anlaşılmaktadır. Asiliskender, (2006: 203-212) Cumhuriyet tarihi boyunca göçlerin, Türk toplumunu en çok etkileyen sosyal olaylardan biri olduğunu ifade etmektedir. Bu noktadan hareketle, Türkiye'deki sanat yaratımlarında göç konusunun yaygın olarak ele alınması, sanatın toplumsal değişimleri yansıtmaya özelliği ile birlikte irdelendiğinde oldukça anlamlı bir hale gelmektedir (Erol, 2020: 401).

Günümüzde pek çok sanatçı göçün nedenleri, süreci ve her türlü sonuç-

<sup>3</sup> (<https://coa.uncc.edu/people/lydia-thompson>).

<sup>4</sup> (<https://www.theclaystudio.org/exhibitions/the-clay-studio-national-2020>).

larını eserlerinde ifade etmektedirler. Bireysel veya toplumsal uyum ve uyumsuzluklar, kabullenme veya reddetme tutumları, sanatçının göç olgusunu ele alışıında beslendiği kaynaklardanır. Göç olgusunun çok boyutluluğu, seramik malzemenin hacimselliğiyle, konu-malzeme bütünselliği göstermektedir. Göç kavramını seramik eserlerinde ele alan Türk sanatçılar, güncel izler taşıyan çalışmalarıyla bilinmektedirler. Seramik sanatçısı Mehmet Kutlu, ilham kaynağının çelişkili konular, etkiler, çocukluk hayalleri ve heyecanlar olduğunu ifade etmektedir. Seramik malzemedeki olanaklarla arasında güçlü bir bağ olduğuna inanan Kutlu, kilin onun için yalnızca bir ifade aracı olmayacak kadar önemli bir rol taşıdığını belirtmektedir (Önal, 2018). Kendi geliştirdiği çeşitli kil karışımlarla çalışan Kutlu, eserlerinde porselen, cam gibi malzemelerle çıkartma uygulamaları kullanmaktadır.<sup>5</sup> Seramik sanatında resimsel anlatımı ustaca kullanan sanatçı, geleneksel minyatür sanatından etkilendiğini belirtmektedir. Porselen tabakların üzerinde minyatürleri yorumlayan Kutlu'nun çalışmalarında resimsel anlatımın varlığından söz edilebilir. Anlatımlarını sadece düz yüzeylerde kullanmamış, hacimsel formlarında da bu ifade biçiminden faydalanmıştır. Sanatçı kaybolmaya yüz tutmuş Geleneksel Türk Sanatlarını çağdaş şekillerde yorumlamaktadır. Eserlerinde;

...teknik bilgilerinin ve hayal gücünün elverdiği şekilde ürettiği formların yüzeylerindeki resimsel anlatımlarında pigmentlerle ve/veya oksitlerle renklendirilmiş farklı çamurları kullandığını söylemektedir. Ton ton hazırladığı renkli çamurları gerek akıtma yöntemiyle gerekse yağlı boya tekniğindeki gibi palet ve fırça yardımıyla uygulamaktadır. Bazen, kısmen veya tamamen sırlar uyguladığını ve ayrıca serigrafi yöntemini de kullandığını vurgulamaktadır. Eserlerinde yansıttığı imgelerin, renklerin/çamurların/ sırların/ formların içlerinde var olanların birleşmesiyle oluştuğuna inanmaktadır ve bu birleşmenin ahenk ve samimiyet içerisinde ise, sanatçısının ruhunu yansıtan işler olarak izleyiciye geçeceğini ifade eder. Eserlerinde, renkleri, ışığı, yaşamdaki zıtlıkları, doğada var olan muhteşem formları ve çocukluğunun eşsiz heyecanını kullandığını söylemektedir (İnan, 2018: 49).

Sanatçı seramik malzemenin biçimsel ve kimyasal olanakları, resim sanatının teknik özellikleriyle birleştirmektedir. Seramikte resimsel anlatımların özgürlüğünü, sınırsız topraklarında gezinmekle bağdaştırmaktadır. Sanatçının ünlülerin portrelerinden oluşan ve ilk görüşte yağlı boya etkisi uyandıran büyük boyutlu duvar panoları, porselen bünye üzerine serigrafi tekniği ile yapılmıştır. Sanatçıya göre seramik sanatı;

...bilinen tüm özellikleriyle diğer sanat dallarının birçoğunu içinde barındırmaktadır. Başta resim ve heykel olmak üzere mimaride değerlendirilebilir. Teknik yönleri

<sup>5</sup> (<http://www.mehmetkutlu.com/>).

sonsuz olan bu dalda özgün üretim yapabilmek, disiplinli bir çalışmanın yıllarca yılmadan sürdürülmesine bağlıdır. Zaten seramikte ilham denilen şey, böyle bir çalışmayla biriktirilen deneyimlerin ortaya çıkarabileceği duygu durumudur, diyerek seramik sanatının plastik sanatların içinde yer alan dallarla çok yakından bir bağı... olduğu şeklinde ifade edilebilir (İnan, 2018: 49).

Mehmet Kutlu, uzun yıllar boyunca süren deneyimlerini 2002 yılında "Göç" ve "Göç Hayal" isimli seramik eserlerinde çeşitli tekniklerle uygulamıştır (Görsel 8 ve Görsel 9). Sanatçı, teknik bilgilerinin ve hayal gücünün tüm imkânlarıyla ürettiği eserlerinin yüzeylerinde pigment ve çeşitli renk veren oksitlerle renklendirilmiş farklı çamurları kullandığını ifade etmektedir. Çeşitli renk tonlarında hazırladığı renkli çamurları, akıtma yöntemiyle veya yağlı boya tekniğindeki gibi palet ve fırça yardımıyla eserlerine uygulamaktadır. Sahip olduğu teknik donanım ve kullandığı yöntemler ile eserlerinde göç konusunu derinlemesine işlemiştir. Kültür Bakanlığı'nın üstünlük ödülü dâhil olmak üzere çok sayıda ödül kazanan sanatçı, pek çok kişisel serginin yanı sıra karma sergilerde de yer almıştır.



Görsel 8. Mehmet Kutlu, "Göç" 2002

Görsel 9. Mehmet Kutlu, "Göç Hayal" serilerinden, 2002

Göç olgusunu insani değer üzerinden ele alan yaşamın içinden bir izlenim şeklinde eserlerine yansıtan seramik sanatçısı Betül Demir Karakaya, kültürel nesnelere seramik çalışmalarında farklı şekillerde yorumlamıştır.



Sanatçı, eserlerine yüklediği derin anlamla birlikte, algısal anlama da yer vermektedir. Gerry Wedd'in "Tekne" isimli seramik çalışmasında olduğu gibi, Karakaya'nın eserinde de mavi ile beyaz uyumu, renksel bir özellik şeklinde görülmektedir. Ayrıca sanatçının çalışmalarında, estetik değer ön planda olup, izleyicide dokunaklı ve görkemli etkiler bırakmaktadır. Sanatçı, sanat anlayışını;

Göç; bedenimizin, yüreğimizin, aklımızın göçü... Anılarımızla, biriktirdiklerimizle, yaralarımızla, sarmaya çalıştıklarımızla... Bizi insan yapan duygularımızla... Kırılma aslında bu yeni varoluş serüveninin başlangıcı... Kırılmanın izlerini gizlemeyen tam tersine parlatan sanatçının yeni hikâyesi" şeklinde yorumlamaktadır.

Betül Demir Karakaya, "Göç Kırıkları" isimli sergisinde kişisel deneyimlerinden yola çıktığını belirtmektedir (Görsel 10). Bireylerin yaşadığı kırıklar ve sarsıntıların, insanı insan yapan değerler olduğunu ifade etmektedir. Bu değerlerin sarıp sarmalanması ve dönüşüme uğraması, onları evirerek tekrar insana dair bir kavram olarak nitelendirmektedir. Kırıklar olarak adlandırılan şeylerin, insani değerler olduğunu, izlemek yerine onları ortaya çıkarmak gerektiğini vurgulamaktadır. Sanatçı eserlerinde konu olarak göçün işlendiğini ancak umut dolu bir serüven şeklinde yansıtıldığını dile getirmektedir (<http://betuldemirkarakaya.com/goc-kiriklari/>).



Görsel 10. Betül Demir Karakaya, "Göç Kırıkları" serisinden, 2019

Çok yönlü bir inceleme ve sanatsal yaratım süreci gerektiren, her tür malzemenin şekillendirme özelliklerinden yararlanabilen ve küresel düzeyde ifade edilebilen göç meselesi, özellikle son yıllarda üzerinde daha fazla durulması gereken bir konu haline gelmiştir. Göç etmeye maruz bırakılan insan sayısının günümüzde hızlı artışı, bunun en büyük nedenlerindedir. Bu nedenlere bağlı olarak, toplumun en önemli algılama yolu olan sanatın konusu olması da kaçınılmazdır. Sanatın üretim sürecinin günümüz dünyasındaki imkânlarıyla, göç sürecinin çok boyutlu oluşup, hem kavramsal hem de patik etkileriyle kurgulanabilir çalışmalara dönüşebilmektedir.

## Sonuç

Yüzlerce yıl boyunca temel ihtiyaçlar nedeniyle devam etmiş olan göçler, evrenselleşerek günümüzde farklı bir boyut kazanmıştır. Nedenlerindeki değişim, süreç ve sonuçlarını da doğrudan etkilemektedir. Çeşitli disiplinler açısından konu olabilen göç, sanatsal yorumlamalarda da çıkış noktası olmaktadır. Göç kavramını sadece mekân değiştirme olgusu olarak algılamak, süreçte yaşananların göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir. Güncel sanat yorumlamalarında çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınışı, eserlere hem biçimsel hem de kavramsal anlamlar kazandırmaktadır. Tüm toplulukları her açıdan etkisi altına alan göç kavramı, sanatın tüm alanlarında derin bir anlatım gücü ile yorumlanmaktadır.

Çalışmada küresel göç kavramını konu alan, ulusal ve uluslararası bazı seramik sanatçıların eserleri incelenmiş, görsel örneklerle günümüz seramik sanatındaki uygulamalarına yer verilmiştir. Böylece, küresel göç sürecinin günümüz seramik sanatındaki kavramsal ve duyuşsal ifadeleri irdelenmiştir. Ayrıca, her tür sonuçlarının ve öngörülebilir tedbirlerinin alınabilmesi açısından göç sürecinin çok yönlü irdelendiği sanat üretimleri, disiplinler arası bir boyutta incelenmelidir. Göç olgusuna yeni yaklaşımlar getirilerek, tüm sanat alanlarında çeşitli üretim yollarıyla konu olarak eserlere yansıtılmalıdır. Nitekim, son yıllarda konu ile ilgili farkındalığın artırılması amacıyla toplantılar, sempozyum, sergi ve kongreler düzenlenmektedir. Örneğin; Mayıs 2021'de Ankara'da "Uluslararası Göç Çalışmaları Kongresi" isimli bir etkinlik düzenlenmiştir. Kongrede toplumsal açıdan göç, göçün nedenleri, sonuçları, göçmen kültürü gibi konulara yer verilmiştir.<sup>6</sup> Ayrıca, 2020 yılında Uluslararası Göç Filmleri Festivali kapsamında düzenlenen bir seri göç sergisi gerçekleştirilmiştir. "Bir Noktadan Diğere" sergisinde, göç dinamiklerinden ilham alınarak göçün temel boyutlarıyla keşfedilmesi amaçlanmıştır. Yol, yolculuk ve yolcuyu şekillendirdiği ve sonunda yolcuların kendilerini keşfetmelerini sağlayacak şekilde tasarlanan

<sup>6</sup> (<https://www.icomir.org/>).

bir sergi özelliği göstermiştir. Diğer bir sergi ise, “Göç İzleri” isimli olup, Suriye topraklarında yer alan ve iç savaş nedeniyle yerle bir olan, ancak yüzyıllardır ihtişamını koruyan anıtları görünür kılmak için VR teknolojisi ile tasarlanmıştır. Son olarak, “Göç Duygusu” isimli sergide de, 1960 yıllardan itibaren Türkiye’den Avrupa’ya göç eden göçmenlerin hikâyeleri göçmenlerin eşyalarıyla birlikte anlatılmaktadır.<sup>7</sup> Sergide göçmenlerin hikâyelerinin deneyimlenmesine ve göçmenlere ait gerçek fotoğraf, belge ve nesnelerin incelenmesine fırsat verilmektedir.

---

<sup>7</sup> (<https://migrationff.com/tr/>)

## Kaynakça

- Antmen, A. (2014). *20. Yüzyıl Batı Sanatında Akımlar*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Arslan, F. (2018). "Sosyokültürel Değişim ve Göç Çağrışımları: Mustafa Kutlu Öykülerinde Yolda Olmak", *Akra Kültür Sanat ve Edebiyat Dergisi*, s.16, c.6.
- Asiliskender, B. (2006). "Kayseri Eski Kent Merkezi'nde Cumhuriyet'in İlanından Günümüze Mekan Ve Kimlik Deneyimi", *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Fen Bilimleri Dergisi*, 22(1), 203-212.
- Ataş, B. (2017). "Sibirya'dan Batı'ya Sanatsal Göç", *Geçmişten Günümüze Göç*, Canik Belediyesi Kültür Yayınları, Yayın No: 55-17-01, Samsun.
- Brown, G. R. (2009). "Lydia Thompson, Promises", *State University in Manhattan, Kansas. Ceramics Monthly Magazine*, Kansas
- Castles, S., ve Miller, M. J. (2008). *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (çev. B. U. Bal, İ. Akbulut). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castels, S. (2008). "Understanding Global Migration, A Social Transformation Perspective", *Conference of Theories of Migration and Social Change*, St Anne's College, Woodstock Road, Oxford.
- Chambers, I. (2014). *Migrancy, Culture, Identity*. Simultaneously Published in the USA and Canada.
- Coşan, E. (2015). "1950'den Günümüze Türkiye'de Göç Olgusunun Görsel Sanatlara Yansımaları", *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Çalışkan, S. (2018). "Çağdaş Sanat Eserlerine Göç Olgusuyla Bir Bakış", *İdil Dergisi*, Cilt / 7, Sayı / 41.
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum*, Cilt:5, Sayı:9.
- Erman, D. O. (2012). "Türk seramik sanatının gelişimi: toprağın ateşle dansı", *ActaTürccica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*Yıl IV, (1).
- Erman, D. O. (2019). "Antik Çağdan Günümüze Seramik Kültürü ve Sanatında Doğurganlık Kavramı", *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (24), 143-169.

- Erol, C. Ç. (2020). "Göçün Öteki Yüzü: Türkiye Çağdaş Sanatında Göç Olgusu", *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Friedman, T. (2000). *Küreselleşmenin Geleceği*. İstanbul: Boyner Yayınları.
- Girgin, F. (2017). "Sanatta Göç Teması", *International Journal of Social And Humanities Sciences*, 1, (1).

- Göker, G. (2015). *Göç Kimlik Aidiyet: Kültürlerarası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Academia Yayınları.

- Güngör, T. (2020). "Çağdaş Türk Resim Sanatında Göç Olgusu: Mehmet Başbuğ Özelinde Bakmak", *MANAS Journal of Social Studies*, Volume: 9, No:3.

- Haas, H. D., Czaika, M., Fahaux, M. L, Mahendra, E. Natter, K. Vezzoli, S. & Varela, M. V. (2018). *International Migration: trends, determinants and policy effects*(no:142). Oxford: International Migration Institute Network.

- Hirst, P. & Thompson, G. (2003). *Globalization– A Necessary Myth?*, D. Held ve A. McGrew, "The Global Transformations Reader: An Introduction to The Globalization Debate", (s. 98-105). Cambridge: Polity.

- İnan, H. B. (2018). *Seramik Form Ve Yüzeylerde Resimsel Anlatımlar Ve İmgeler*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı.

- Mardini, A. (2018). *Göç Hikâyeleri*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Ana sanat Dalı.

- Önal, B., P. (2018), *Sanatta Malzemenin Yaratım Sürecindeki Rolü Ve Seramik Sanatında Esere Özel Bünye Kullanımı*, Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Seramik Anasanat Dalı, Ankara.

- Öner, F. K. (2016). *Çağdaş Türk Resim Sanatında Göç Teması: Ramiz Aydın Örneği*. Editör: A. Tilbe ve S. Bosnalı Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri. London: Transnational Press London.

- Perry, G. (2014). *Playing to The Gallery, Helping Contemporary Art in Its Struggle to be Understood*. Penguin Books Ltd UK.

- Petersen, A. R. (2017). *Migration into Art: Transcultural Identities and Art-Making in a Globalised World*. Manchester University Press.

- Steger, M. (2003). *Globalization: a Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press.

- Strange, S. (2003). *The Declining Authority of States. The Global Transformation Reader*:

*An Introduction to the Globalization Debate.* /Ed. by D. Held, A. McGrew. (127-134). Cambridge: Polity Press.

Tilbe, A. (2015). *Göç/Göçer Yazını İncelemelerinde Çatışma ve Göç kültürü Modeli*. In Turkish Migration Conference Selected Proceedings (458-466). Transnational Press London. Tilbe, A. & Bosnalı, S. (2017). *Göç Üzerine Yazın ve Kültür İncelemeleri*. Transnational Press London.

Uçar, A. (2014). “Çağdaş Sanatta Kimlik Açılımı ve Yeni Önermeler”, Ege Eğitim Dergisi, 15/2: 416-427.

United Nations. (2018). *International Recommendations on Refugee Statistics*. Luxembourg: Publications Office of The European Union.

Ün, M. B. ve Paydak, U. A. (2017). “Küreselleşen Dünyada Düzensiz Göç ve Türkiye: Adana İli Yabancılar Misafirhanesi Çalışması”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(3), 187-204.

Wallerstein, I. (2005). “After Developmentalism and Globalisation, What?”, Social Forces, 83 (3): 1263- 1278.

Yılmaz, A. (2014). “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, Electronic Turkish Studies, Vol.9, N.2.

## İnternet Kaynakları

<https://www.iom.int/> (Erişim tarihi: 02 Nisan 2021)

<https://www.theclaystudio.org/exhibitions/the-clay-studio-national-2020> (Erişim tarihi: 02 Nisan 2021)

<https://migrationff.com/tr/> (Erişim tarihi: 08 Nisan 2021)

<https://www.icomir.org/> (Erişim tarihi: 05 Nisan 2021)

## Görsel Kaynakları

Görsel.1. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2018, United Nations.

Görsel.2. <https://bostonartreview.com/reviews/issue-05-interview-yu-wen-wu/> (erişim: 05.04.2021)

Görsel.3. <https://www.artlink.com.au/articles/4743/gerry-wedd-my-blue-and-white-china/> (erişim: 06.03.2021)

Görsel.4. <https://moa.ubc.ca/exhibition/playing-with-fire/judy-chartrand-back-to-your-own-country/> (erişim: 20.02.2021)

Görsel.5. <https://www.gallerieswest.ca/magazine/stories/playing-with-fire/> (erişim: 02.04.2021)

Görsel.6. <https://mintmuseum.org/events/you-broke-the-buddha-now-what-with-lydia-thompson/> (erişim: 15.02.2021)

Görsel.7. <https://ceramicartsnetwork.org/daily/ceramic-art-and-artists/ceramic-sculpture/lydia-thompson-promises/> (erişim: 05.04.2021)

Görsel.8. <http://www.mehmetkutlu.com/> (erişim: 28.03.2021)

Görsel.9. <http://www.mehmetkutlu.com/> (erişim: 28.03.2021)

Görsel.10. <http://betuldemirkarakaya.com/goc-kiriklari> (erişim: 03.03.2021) <https://gsf.mu.edu.tr/tr/etkinlik/goc-kiriklari-betul-demir-karakaya-seramik-sergisi-9159> (erişim: 03.03.2021)